

УДК 338.47

*Ольга Романенко,
Галина Кучерук*

МІСЦЕ ТА ЗНАЧЕННЯ ТРАНСПОРТНИХ ПОСЛУГ

У статті йдеться про послуги транспорту, як провідної галузі економіки, що сприяє функціонуванню та розвитку інших галузей, виступає фундаментальною основою їхньої взаємодії, забезпечуючи економічні зв'язки між виробниками та споживачами продукції різних регіонів країни, а також зовнішньоекономічні зв'язки.

Ключові слова: транспорт, транспортна послуга, ринок транспортних послуг.

В статтє рєчє идєт об услугах транспорта, как вєдущєй отрасли экономики, способствующєй функционированию и развитию других отраслей, выступающей фундаментальной основой их взаимодействия, обеспечивая экономические связи между производителями и потребителями продукции разных регионов страны, а также внешнеэкономические связи.

Ключевые слова: транспорт, транспортная услуга, рынок транспортных услуг.

The article deals with transport services as the leading sector of the economy, contributing to the functioning and development of other sectors, serves the fundamental basis of their interaction, providing economic relations between manufacturers and consumers across the country, as well as external links.

Keywords: transport, transport services, transport services market.

Постановка проблеми. Транспорт є однією з важливих галузей господарства та складовою частиною міжлюдських стосунків. На сучасному етапі в умовах ринкових відносин виникає потреба прискореного розвитку виробничої інфраструктури, зокрема транспорту, що забезпечує надійне перевезення матеріальних ресурсів. В умовах конкурентної боротьби рівень попиту на транспортні послуги визначається якістю сервісу, оскільки його підвищення дозволяє збільшити ефективність виробництва та відповідно доходи користувачів таких послуг.

Становлення та розвиток транспортного комплексу передбачає забезпечення своєчасного, повного та якісного задоволення потреб населення й суспільного виробництва у перевезеннях, створення рівних умов для розвитку господарської діяльності підприємств транспорту всіх форм власності та входження транспортного комплексу України до європейської й світової транспортної системи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у дослідження щодо проблем надання якісних транспортних послуг зробили праці багатьох науковців, серед яких можна відзначити Т. Блудову, Н. Чухрай, В. Бережного, І. Лебідь, Ю. Цветова, В. Лукінського, В. Маруніч, В. Вінниченко та ін.

© Романенко О. П., Кучерук Г. Ю., 2013

Невирішена раніше частина загальної проблеми Попри достатню кількість наукових публікацій з даної тематики, в умовах мінливого ринкового середовища важлива роль транспортної послуги потребує додаткових досліджень.

Метою даної статті є визначення ролі транспортної послуги, як послуги і товару ринку, об'єктом якого виступає, у суспільному виробництві та вимог щодо якості й повноти її надання в сучасних ринкових умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний етап розвитку світового господарства характеризується домінуванням сфери послуг як у структурі національного виробництва, так й у системі міжнародних економічних відносин. Розвиток ринку товарів обумовив формування та інтенсивний розвиток ринку послуг, який посідає значне місце в економіці держави. Зазвичай під послугами розуміють будь-який захід чи вигоду, які одна сторона може запропонувати іншій. Це дії, результат яких споживається у процесі їх надання. Виробництво послуг має свої особливості. Воно може бути, а може і не бути пов'язане з товаром у його матеріальному вигляді.

Краще усвідомити зміст транспортної послуги допоможе визначенню місця транспорту у сфері обігу. Виконуючи функції, як загального засобу праці і як одну із загальних умов виробництва, транспорт відокремився у самостійну сферу виробництва. Транспорт належить до галузі виробництва матеріальних послуг (рис. 1).

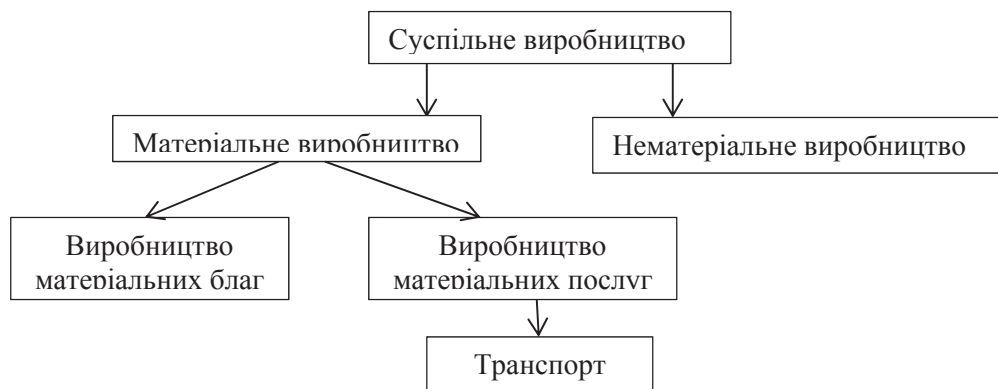

Рис. 1. Місце транспорту у структурі суспільного виробництва [1]

До матеріальних послуг належить вид діяльності, у процесі якого не здійснюються перетворення форм матерії і продуктом є особлива споживча вартість, що виражається у суспільній корисності самої праці [1]. Транспортна послуга має всі характеристики, що дають можливість відносити її до сфери послуг: відсутність матеріально-речовинної форми – тобто вона є дією; несхоронність – неможливість зробити запас послуги; невіддільність від джерела – зумовлюється збігом процесів постачання зі споживанням транспортної продукції; невзаємозамінність – послуга має зв'язок з часом і простором; невідчутність – відсутність упаковки та дизайну, можливості дотику.

Законодавством України визначено (Закон України «Про транспорт» від 10 листопада 1994 р.), що транспорт є однією з найважливіших галузей суспільного виробництва, яка покликана задовольнити потреби населення й суспільного виробництва у перевезеннях. [3]. Для задоволення потреб у перевезенні пасажирів і вантажів необхідні транспортні засоби й комплекси, які мають бути побудовані й перебувати у відповідному технічному стані.

ЗАГАЛЬНОТРАНСПОРТНІ ПРОБЛЕМИ

Транспорт, з одного боку, є частиною інфраструктури ринку, «фізично» реалізуючи обмін товарами та надаючи послуги населенню, а з іншого – він сам, як суб'єкт ринку, продає свої послуги, переміщаючи товари і пасажирів.

На відміну від інших галузей промисловості, транспорт не виробляє нових матеріальних благ, він тільки переміщує їх у просторі. Послуги транспорту належать до послуг, що є завершальними і (або) передують процесу матеріального виробництва. Послуги транспорту визначаються як підвид діяльності транспорту, спрямований на задоволення потреб споживачів і характеризується наявністю необхідного технологічного, фінансового, інформаційного, правового і ресурсного забезпечення.

Транспортні послуги – це сукупність зобов'язань, урегульовані правовими нормами, опосередковані відповідними договорами, забезпечені господарсько-правовими засобами державного регулювання.

Транспортна послуга – це в першу чергу перевезення вантажів (готової продукції, сировини та напівфабрикатів із місць виробництва до пунктів споживання або подальшого перероблення) і пасажирів. Ці перевізні операції, до останнього часу, надавались як безпосередніми виробниками продукції, так і спеціалізованими фірмами. Інші транспортні послуги почали надавати в умовах формування ринкових відносин. На сьогодні транспортні послуги це не тільки вищезазначені перевезення, а ще будь-яка операція, яка не входить до складу перевізного процесу, але цілком і повністю пов'язана з його підготовкою і проведенням.

Перевезення вантажів, як правило, супроводжується наданням одного або декількох видів інших додаткових послуг, таких як:

- навантажувально-розвантажувальні операції. Це весь комплекс технологічних операцій, пов'язаних з переміщенням вантажу з одного місця в інше. Містить подачу транспортних засобів до потрібного місця, організацію фронту робіт з формування і сортування вантажу, оформлення супроводжувальних документів;

- тимчасове зберігання вантажів на складах;
- експедиційні послуги.

Сучасні умови вимагають також доповнення вищезазначених послуг маркетинговими, комерційними, інформаційними послугами, послугами страхування.

Додаткові послуги транспортних підприємств, що стосуються обслуговування тобто переміщення в просторі пасажирів та їхнього багажу у виробничих або особистих цілях: задоволення біологічних потреб під час довготривалих перевезень (питна вода, харчування); надання умов для відпочинку і сну; бронювання квитків; сезонних знижок цін на послуги перевезення; організації індивідуальних рейсових маршрутів, чартерних рейсів; пільгового перевезення окремих категорій громадян; спеціальної охорони вантажів і багажу під час перевезень; охорони громадського порядку, особистої безпеки громадян, захисту їх прав, свобод і законних інтересів, запобігання і припинення правопорушень, виявлення і розкриття злочинів, розшук осіб, які їх вчинили, захисту власності від злочинних посягань під час перевезень; забезпечення культури обслуговування пасажирів; реалізація книг, періодичних видань тощо.

До додаткових послуг транспорту також належать:

- підготовка транспортних засобів до процесу перевезення;
- надання транспортних засобів на умовах оренди і прокату;
- перегін нових і відремонтованих транспортних засобів;

Зміст транспортної послуги реалізується в 3-рівневій системі – благо, діяльність і економічні відносини. Базовим є перший рівень, де транспортна послуга характе-

ризується як благо. Саме на цьому рівні простежуються риси, найбільш подібні до товарів в матеріально-речовій формі. Найяскравішою з цих рис є наявність споживчої вартості. Споживча вартість транспортної послуги полягає в корисному ефекті від переміщення об'єктів. Переміщення рухомого транспортного засобу лише з метою власне переміщення не несе жодного соціально-економічного сенсу. Корисне значення переміщення виникає та існує тільки в період від початку здійснення перевезення вантажу або пасажирів до її завершення, і після закінчення цього часу воно зникає.

На другому рівні, тобто на рівні діяльності, транспортна послуга набуває рис, що дозволяють відносити її саме до сфери послуг. Це виражається у формі діяльності і наявності її мети, суб'єктів впливу, індивідів, що виконують цю діяльність, і результату. У транспортному комплексі діяльність виражається в процесі переміщення в просторі об'єктів: залежно від переміщуваних об'єктів виділяють два типи перевезень: вантажні і пасажирські. Тип перевезення визначає відповідну мету транспортної діяльності, у вантажоперевезеннях – оптимальне використання ресурсів у процесі відтворення, в пасажироперевезеннях – туризм та міграція населення.

Суб'єктами застосування діяльності в транспорті є не тільки транспортні засоби, але і переміщувані вантажі і пасажирів. Індивідами є перевізники – особи, які здійснюють за допомогою технічних пристроїв просторове переміщення вантажів і пасажирів, результатом стає зміна просторового положення після перевезення. Діяльність перевізників – праця, а оскільки у праці завжди є мета, то найважливішою характеристикою цієї праці є те, що вона завжди потрібна.

Суб'єкт – суб'єктна взаємодія, властива транспорту, дозволяє останньому органічно існувати в загальній системі економічних відносин, будучи важливою частиною цієї системи. За своїм змістом саме в цьому проявляється громадський бік виробництва та споживання транспортних послуг, а зазначений тип взаємодії найбільш точно відображає наявність міжособистісних відхилень, які в першу чергу позначаються на сприйнятті якості транспортних послуг та оцінці їх ефективності. Збіг як у створенні та споживанні споживчої вартості, так і у створенні та реалізації вартості, що є основною характеристикою сутнісного змісту транспортної послуги, приводить до модифікації кругообігу капіталу у виробництві послуг. Модифікована схема кругообігу капіталу у сфері послуг дає підстави вважати, що в рамках транспортної послуги як продукції транспортного комплексу реалізується набір з послуг – завантаження, розвантаження, керування транспортним засобом, транспортними потоками, обслуговування інфраструктурних об'єктів, забезпечення безпеки та комфортабельності перевезення тощо. Це і є третім рівнем змісту транспортної послуги – міжсуб'єктних економічних відносин з приводу надання та споживання транспортної послуги [4].

Транспортні послуги розрізняються залежно від:

- виду транспорту: водний (морський і річковий), наземний (залізничний і автомобільний), повітряний (авіаційний), трубопровідний, змішаний;
- предмета транспортної операції (вантаж, пасажир, багаж);
- транспортної характеристики товару: сухий (навалювальні (вугілля, руда), насипний (зерно, цемент, фосфати), генеральний (штучні), наливний (нафта і продукти її переробки, рослинні олії, вино та ін.);
- періодичності перевезення (регулярні і нерегулярні);
- порядку проходження кордону (перевантажувальні і безвантажні);
- виду транспортно-технологічної системи (контейнерна, поромна, ліхтерна та ін.);

– виду повідомлення (пряме, непряме та ін.).

Ще зазначимо, на яких засадах ґрунтується надання транспортних послуг: кожна послуга повинна бути унікальною для одержувача; послуга (або її частина) не може бути рецикльованою; послуга не може бути відремонтованою; не можна створити запас послуг; неякісна послуга запам'ятовується надовго.

Транспортна послуга є специфічним товаром і формує відповідне ринкове середовище – ринок транспортних послуг. Саме транспортну послугу як процес доставки вантажів та пасажирів до пункту кінцевого призначення, слід вважати основним об'єктом купівлі-продажу на цьому ринку. Як і будь-який інший товар, що продається та купується на будь-якому ринку, має споживчу та мінову вартість. Споживча вартість товару втілена у можливості для споживача отримати не скільки сам процес просторового переміщення, а скільки його кінцевий результат – доставку людей і вантажів до пункту призначення, у певний час та у визначене місце згідно з умовою договору, і який має для нього споживчу цінність щодо задоволення його потреб у переміщенні. Мінова вартість товару «транспортна послуга» виявляється через ціну, яка набуває форми транспортного тарифу. На ринку транспортних послуг повинні повністю забезпечуватись інтереси споживача (вантажовласника, вантажоотримувача або пасажирів) з надання максимально потрібної йому кількості послуг, включаючи різні додаткові послуги щодо спрощення оформлення перевезення, організації наскрізного експедування тощо, а також гнучку тарифну політику, багатопланову інформованість клієнта про стан перевезення та інші. Отже, діяльність з купівлі-продажу транспортних послуг, як особливого товару, формує ринок транспортних послуг [5].

Ринок транспортних послуг характеризується наявністю особливих суб'єктів. До них належать споживачі послуг – пасажирів (фізичні особи, що користуються будь-яким видом транспорту за власною потребою чи за необхідністю юридичної особи, як одноосібно, так і у складі організованої групи) та власники вантажу (вантажовідправник, вантажоодержувач), а також суб'єкти, які надають ці послуги – перевізники та експедитори. Важливу роль серед учасників ринку транспортних послуг відіграють органи державної влади та місцевого самоврядування, які здійснюють функції державного регулювання та контролю за учасниками ринку транспортних послуг, а також учасники, які дають допоміжні транспортні послуги (сервісне обслуговування транспортних засобів, зберігання, складування, пакування вантажу). Усі ці учасники ринку вступають у певні групи правовідносин, які, враховуючи стратегічне значення транспортного ринку, мають бути закріплені на законодавчому рівні [6].

Якщо раніше продукцією транспорту вважалося власне саме перевезення, що вимірювалося такими величинами, як обсяги перевезень, вантажообіг тощо, то у сьгоднішніх ринкових умовах на перше місце виступають «послуги», які як і будь-який товар мають бути належної якості. Але особливості такого виду діяльності, як транспортні послуги, полягає саме в тому, що на сьгоднішній день не існує достатньо ефективних кількісних методів для об'єктивної оцінки їх якості.

Останнім часом на західному ринку транспортних послуг спостерігається тенденція зростання вимог до комплексності та якості таких послуг. Вантажовласники висувають до доставки вантажу такі вимоги: максимальна надійність, мінімальний час, регулярність; гарантовані строки (в тому числі доставка «точно в строк»); організація доставки «від дверей до дверей»; прийнятна ціна доставки; висока безпека перевезень; зручність здавання вантажу на відправлення і приймання його при над-

ходженні; наявність різних додаткових послуг; наявність різних рівнів обслуговування, пристосування до потреб споживачів (гнучкість обслуговування); забезпечення збереження вантажу при перевезеннях та під час зберігання; супроводження вантажу до пункту призначення; можливість одержання оперативної інформації про тарифи на перевезення, вартість додаткових послуг, умови місцезнаходження вантажу; налагоджена система документів; наявність необхідної транспортної тари та пакувальних матеріалів; повне використання вантажності транспортного засобу [6].

Попит на транспортні послуги великою мірою залежить від того, наскільки в даному регіоні розвинені вже наявні види транспорту, від того, наскільки транспортні послуги інтегровані в єдину систему, який рівень тарифів для різних видів транспорту, який асортимент послуг і на якому рівні надаються транспортні послуги.

Висновки і пропозиції. Зважаючи на зазначене, із розвитком ринкової економіки та її інфраструктури розвиваються, серед інших, транспортні послуги з безперечним і постійним зростанням своєї питомої ваги, що характерне для всіх країн. Транспорт бере на себе ключові ролі у системі товарообігу, і транспортні послуги органічно висуваються на передній план. Відбувається перегляд політики щодо транспорту, переглядаються і переоцінюються транспортні послуги.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Смирнов І. Г., Косарева Т. В.* Транспортна логістика: Навчальний посібник. –К.: Центр учбової літератури, 2008.
2. *Бичікова Л. А.* Тенденції розвитку сфери транспортних послуг/ Л. А. Бичікова. // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – №6. – Т.2. – С. 33 – 36.
3. *Про транспорт:* Закон України від 10.11.94. // ВВР. – 1994. – № 51. – ст.447.
4. *Бойко О. В.* Структура транспортного ринку: основні та забезпечуючі складові/ О. В. Бойко. – К.: Державний економіко-технологічний університет транспорту.
5. *Матвеева А.* Ринок транспортних послуг: поняття, учасники та об'єкти/ А. Матвеева. // Вісник академії правових наук України. – № 1(64).
6. *Кучерук Г. Ю.* Місце транспортних послуг в логістичних системах/ Кучерук Г. Ю. // Вісник економіки транспорту і промисловості. – № 36. – 2011. – С. 66 – 71.